

Låstrupbakken

- Bebyggelse fra yngre bronzealder/førromersk jernalder

Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen

Viborg Stiftsmuseum 2011

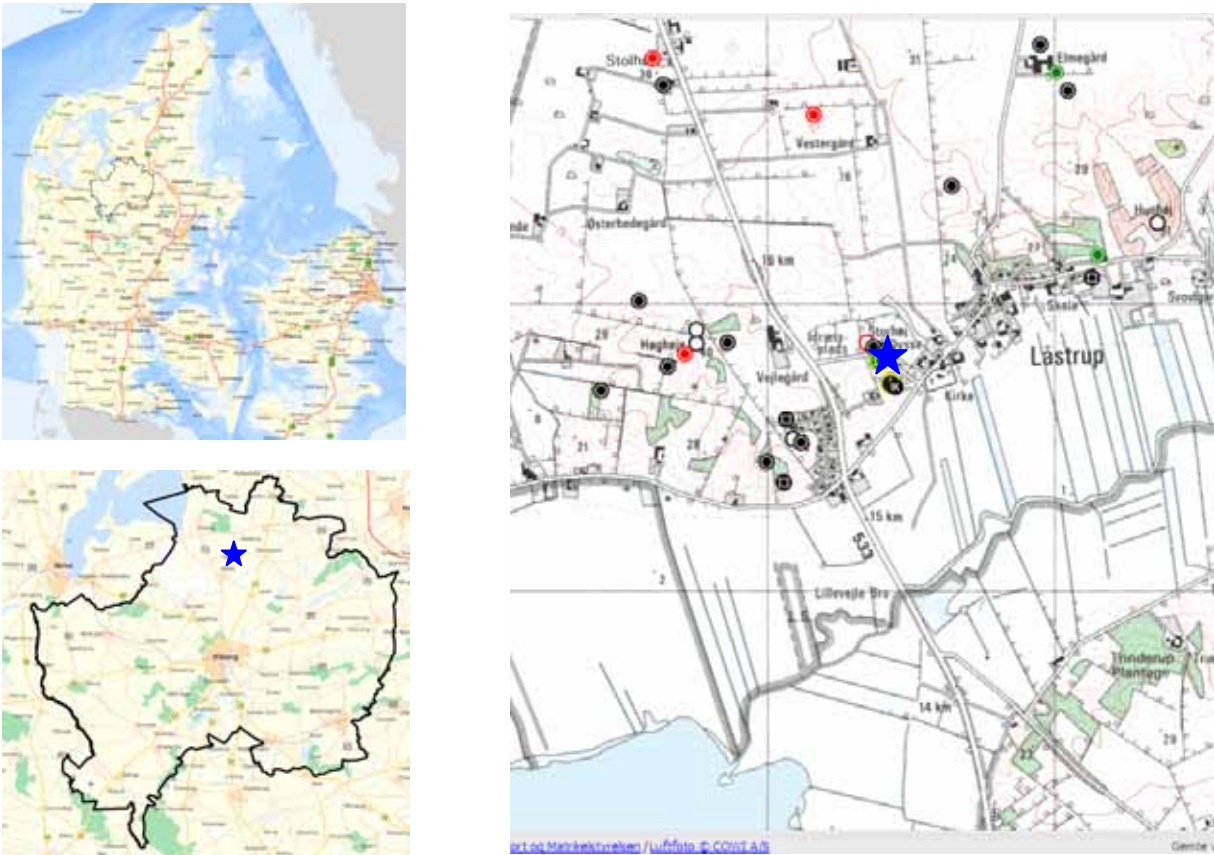
Bygherrerapport nr. 57

Bygherre: Viborg Kommune

ISBN 978-87-92778-04-08

Indledning

I 2006 henvendte Møldrup Kommune sig til Viborg Museum for at få en vurdering af risikoen for forekomst af fortidsminder på et areal ved Låstrupbakken i den nordvestlige udkant af Låstrup (figur 1). Her var det planen, at der skulle byggemodnes. En prøvegravning blev foretaget af museet i november 2006, og det viste sig, at der på arealet fandtes bebyggelsesspor fra yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.) eller tidlig førromersk jernalder (500 f.Kr.-300 f.Kr.).

Figur 1: Det undersøgte område ved Låstrupbakken. På kortet til højre ses også, hvor andre fortidsminder er registreret. Kort fra www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder. ©Kort og Matrikelstyrelsen

Arealet er beliggende på sydkanten af et højedrag med udsigt over Simested ådal og det er stærkt kuperet. Fra nordvest mod sydøst løber en "smeltevandsdal". Nordøst og sydvest herfor er der markante højninger. Mod sydøst flader terrænet ud, idet der her har været en mergelgrav. Selve det undersøgte areal ligger på den højeste mindre kuperede del af lokalplanområdet, men herfra stiger det svagt mod nordøst.

Udgravningen

Ved udgravninger som denne graves mulden af ned til den uberørte undergrund. I den lyse undergrund kan man se, om undergrunden har været berørt før i form af stolpehuller, gruber osv. Anlægsspor i undergrunden ses som mørke pletter i undergrunden. Det kan til tider være problematisk at se forskel på moderne og gamle anlægsspor, men når de står i systemer eller på rækker, så er man ikke i tvivl.

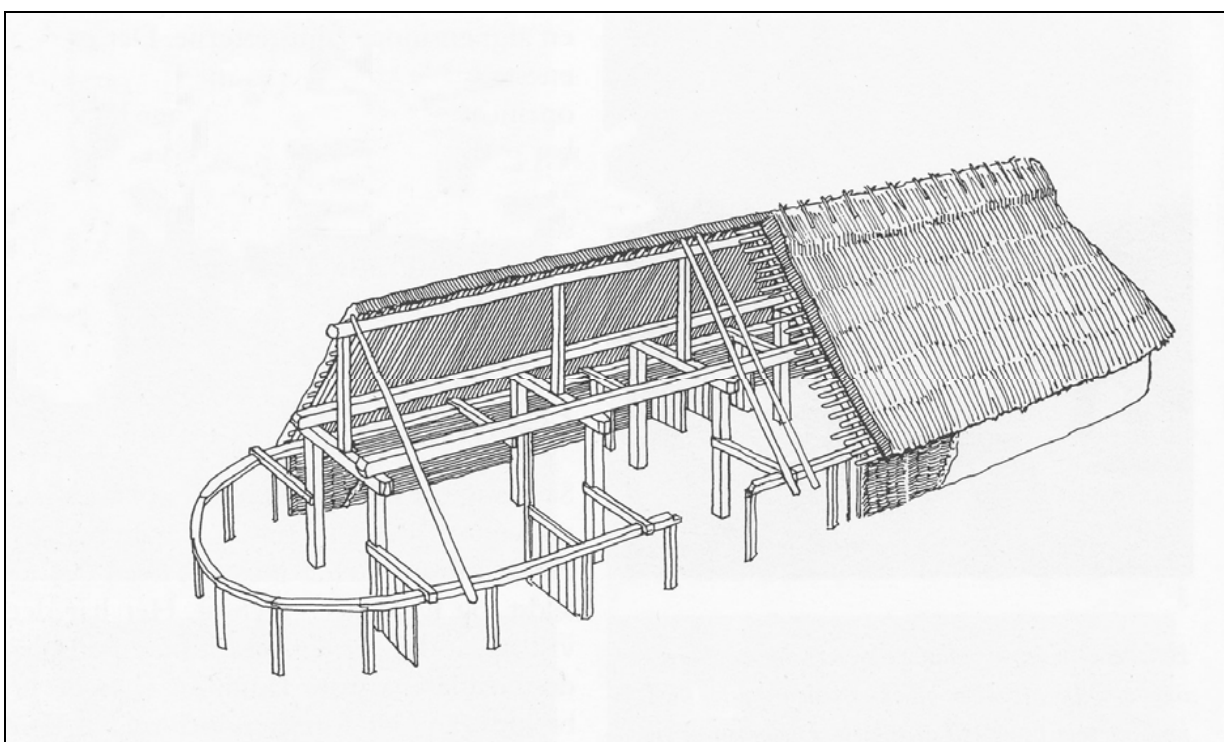
Alt i alt blev ca. 2600 m² undersøgt. På oversigtsplanen herunder ses en oversigt over alle søgegrøfter og egentlige udgravningsfelter (figur 2). Der blev erkendt fem-syv såkaldt treskibede langhuse og andre aktivitetsspor. Meget tyder på, at det er forskellige faser af en bebyggelse fra yngre bronzealder.

Figur 2: Oversigt over det udgravede område og søgegrøfter fra prøvegravningen.

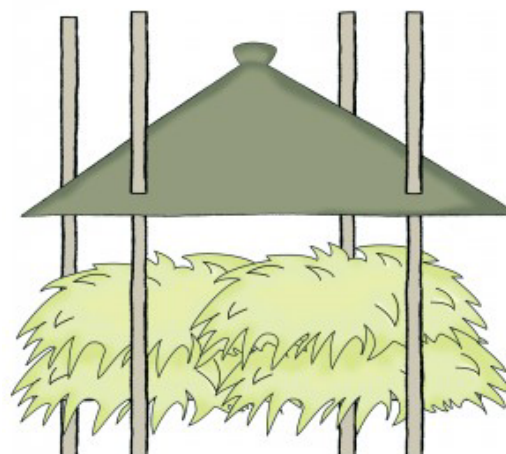
Kulturhistorisk gennemgang

Bronzealderen i Danmark bliver også kaldt oldtidens gyldne periode, idet det var her metallet for alvor fortrængte stenalderens flintredskaber. Perioden bliver overordnet delt op i to: Ældre bronzealder (1700-1100 f.Kr.) og yngre bronzealder (1100-500 f.Kr.). Området, som her beskrives, hører ind under den yngre bronzealder. Der er i udgravningen ikke gjort fund af bronze, hvilket ikke er unormalt på bopladser. Her er det andre faktorer, der leder dateringen hen på yngre bronzealder. Det er blandt andet fund af karakteristisk keramik fra denne periode samt husenes udformning. Alle huse er bygget op som såkaldte treskibede langhuse (figur 3). Disse huse har to række af indre og kraftige stolper, der har båret husets tag, og har delt rummet op i tre sektioner- et stort midterskib samt to smallere sideskibe langs husets vægge. Det treskibede huse var datidens typehus, og denne prototype fortsatte helt op til middelalderen. I husene har både dyr og mennesker boet, ofte med dyrene i østenden og den menneskelige beboelse i husets vestende.

Figur 3: Eksempel på hvordan et treskibet hus fra yngre bronzealder kunne have set ud. Læg mærke til de kraftige tagbærende stolper inde i huset, der opdeler rummet i 3. På grund af konstruktionen med jordgravede stolper og byggematerialerne i øvrigt havde et hus en begrænset levetid. Man regner med 30-40 år. (Illustration af Flemming Bau).

4-stolpeanlæg er en anden konstruktion, der findes igennem det mest af oldtiden. Disse ligger ofte i forbindelse med et større treskibet langhus og kan have fungeret som staklade eller en anden overbygget konstruktion. Der blev på Låstrupbakken fundet to af sådanne firestolpeanlæg. Til højre ses en illustration af, hvordan et firestolpeanlæg kunne have set ud (fra www.kulturarvsomvaerdi.dk).

I tæt forbindelse til bronzealderens bebyggelse finder man ofte de såkaldte ild-/kogegruber. Man formoder disse har været brugt som en form for ovn/grill til at varme og tilberede mad på. Man har gravet et hul og fyldt det op med sten og brænde. Herefter har man tændt en ild og ladet den brænde, indtil stenene har været rødglødende. Man har så eksempelvis kunne stege kød i gruben. Billedet til højre illustrer hvordan en ild-/kogegrube kunne have set ud (fra www.Kulturarvsomvaerdi.dk)

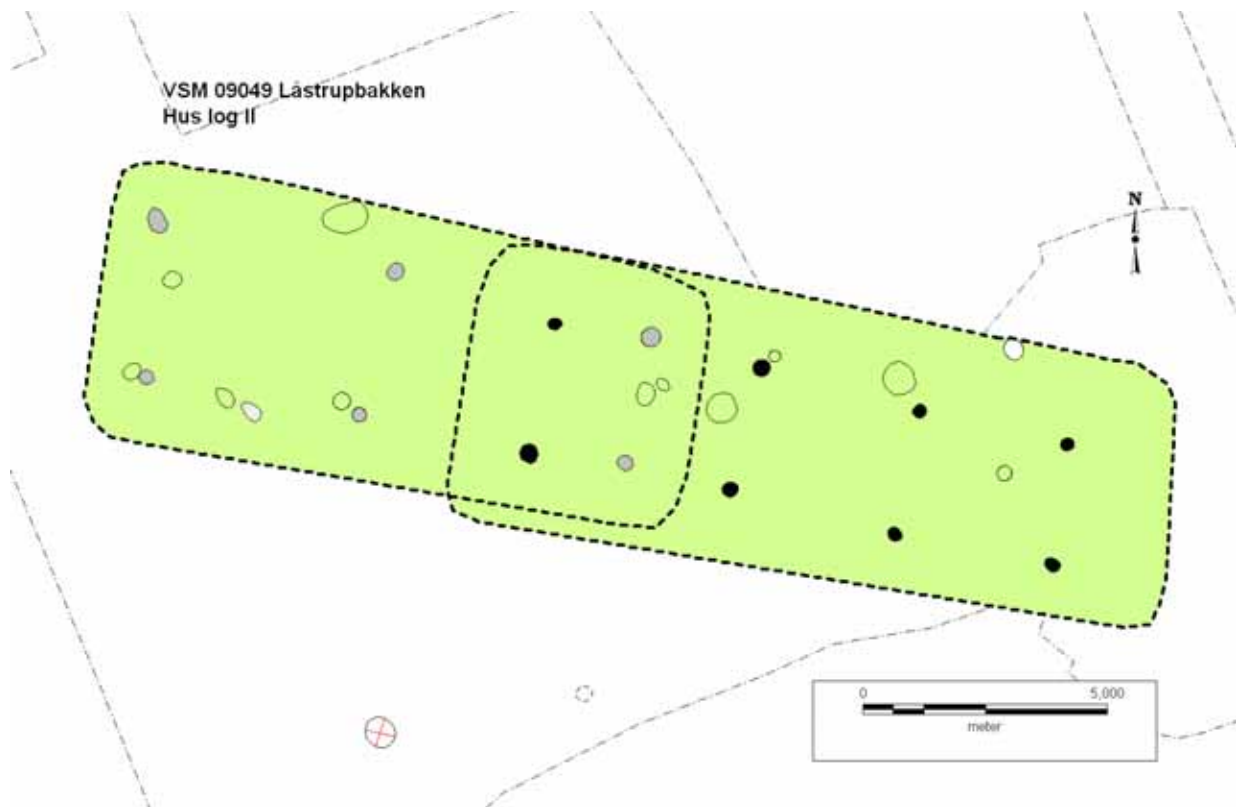

Nedenfor gennemgås de konstruktioner, der er fundet på Låstrupbakken.

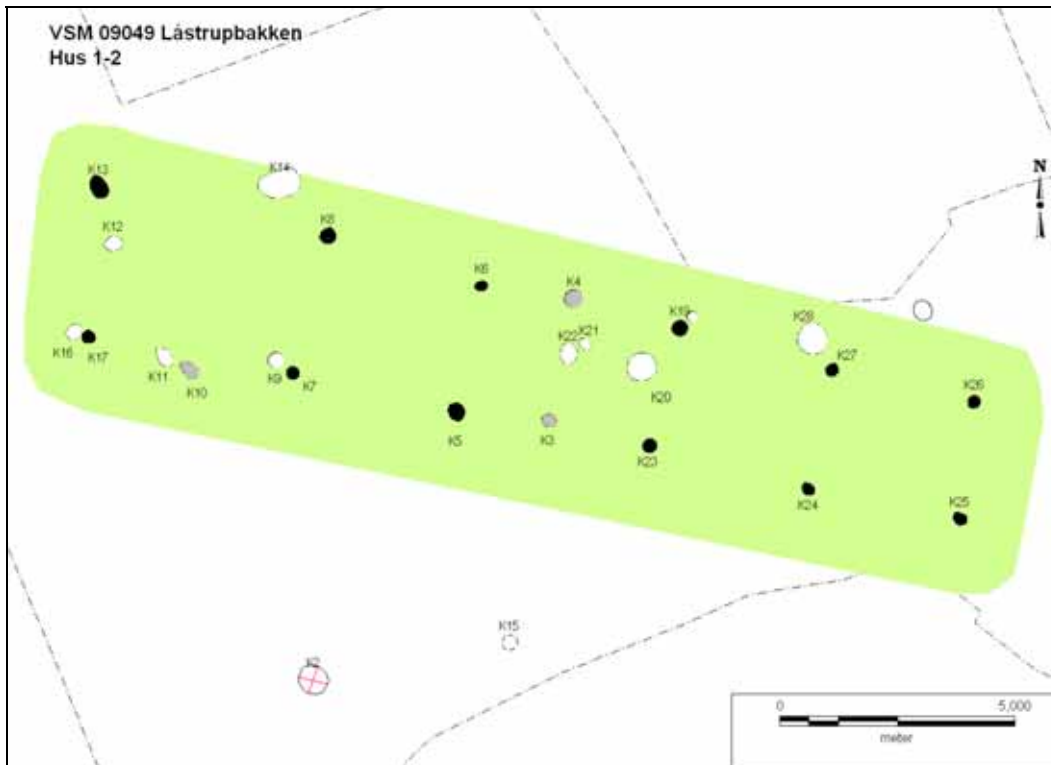
Hus I og Hus II

Hus I og hus II er begge treskibede langhuse. Grå/sorte stolpehuller viser placeringen af de tagbærende stolper. Hus II måler hele 80-85 m² og har været et ganske stort hus. Husene lapper delvist over hinanden og har formodentlig efterfulgt hinanden kontinuerligt, efter det tidligste af dem har udtjent dets formål. Det er dog ikke muligt at sige, hvilket der var ældst.

En anden tolkning af hus I og hus II er, at de udgør ét hus tilsammen (figur 5). Irregulære eller trapezformede bronzealderhuse ses ofte, og det er derfor ikke umuligt, at hus I og hus II var ét samlet trapezformet hus.

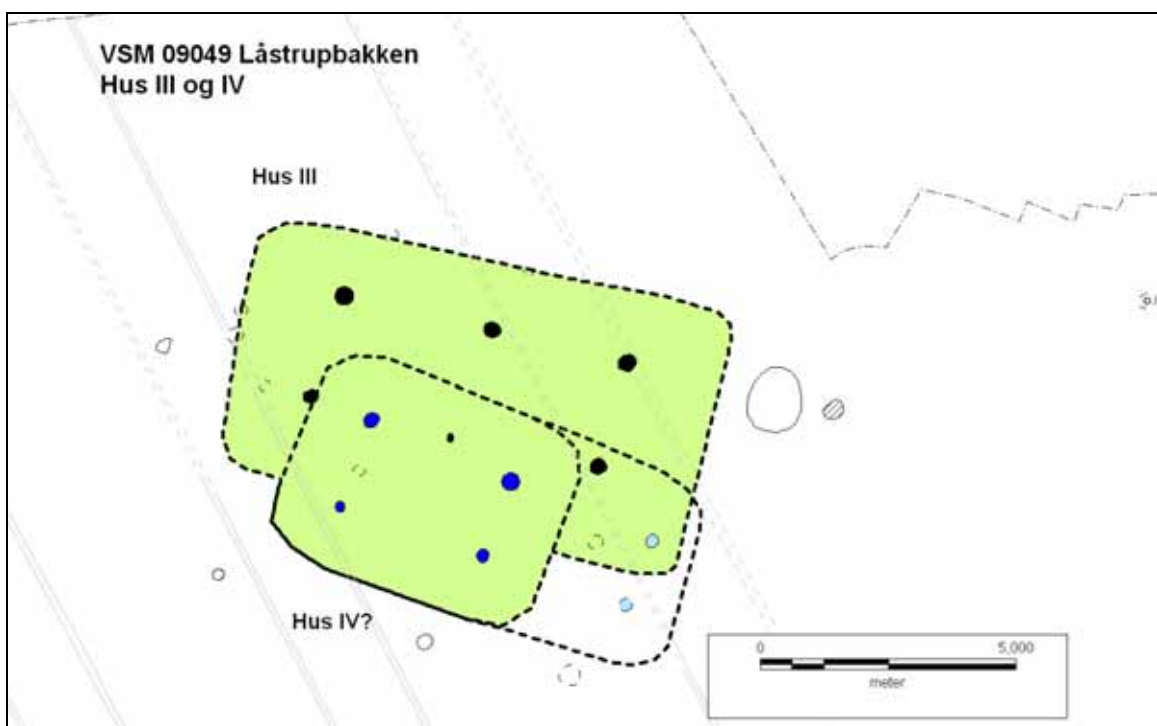
Figur 4: Hus I og hus II. Grå (hus I) og sorte (hus II) anlæg markerer de tagbærende stolper, der opdeler rummet i 3 "skibe".

Figur 5: Alternativ tolkning af hus I og hus II.

Hus III og Anlæg IV

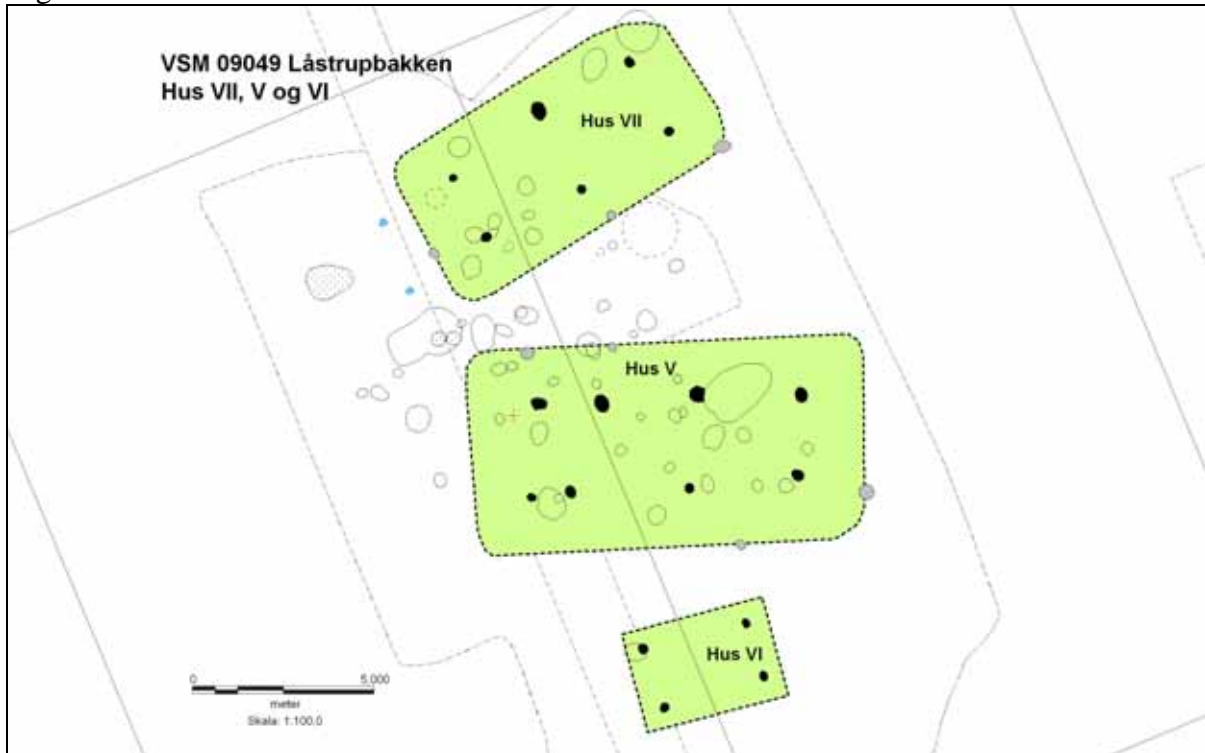
Hus III er, ligesom hus I og II, et treskibet langhus, der måske kan være samtidige med disse, da de har samme orientering. Huset er dog knap så stort, kun ca. 47 m². Et lille firestolpeanlæg, eller endnu et langhus, ligger oveni hus III. Dette kan enten være bygget lidt før eller lidt efter hus III.

Figur 6: Hus III og firestolpeanlæg eller hus IV.

Husene V og VII samt firestolpeanlæg VI.

Disse tre konstruktioner fandtes noget sydøst for de øvrige (figur 2). Taget deres forskellige orientering i betragtning, synes de dog ikke at have været samtidige. Begge huse er treskibede langhuse. Længst mod syd ses et lille firestolpeanlæg. Det er muligt, at der kan være huse længere mod øst og nord, der relaterer sig til disse huse og dermed udgør et egentligt gårdsanlæg.

Figur 7: Plan med hus VII, hus V og mod syd firestolpeanlæg VI.

Ild-/kogegruber

Ud over de ovenfor nævnte langhuse m.v. fandtes også nogle ild-/kogegruber, især i området syd/sydøst for langhusene I og II og dermed vest for husene III og IV (figur 2). Ud fra deres placering synes det oplagt, at de skal knyttes til disse hustomter. Der var i øvrigt tale om helt klassiske anlæg med sort trøkullag i bunden og derover ildsprængte sten samt fyldlag i toppen (figur 8).

Figur 8. To ild-/kogegruber snittet.

Sammenfattende

Fundene på Låstrupbakken har givet os et indblik i dele af en yngre bronzealderbebyggelse. Men vi må erkende, at det formodentlig kun er en mindre del af bopladsen, der er undersøgt. Yderligere huse kan have ligget videre mod nordvest op til og evt. på sportspladsen og mod nord/nordøst op til gravhøjen.

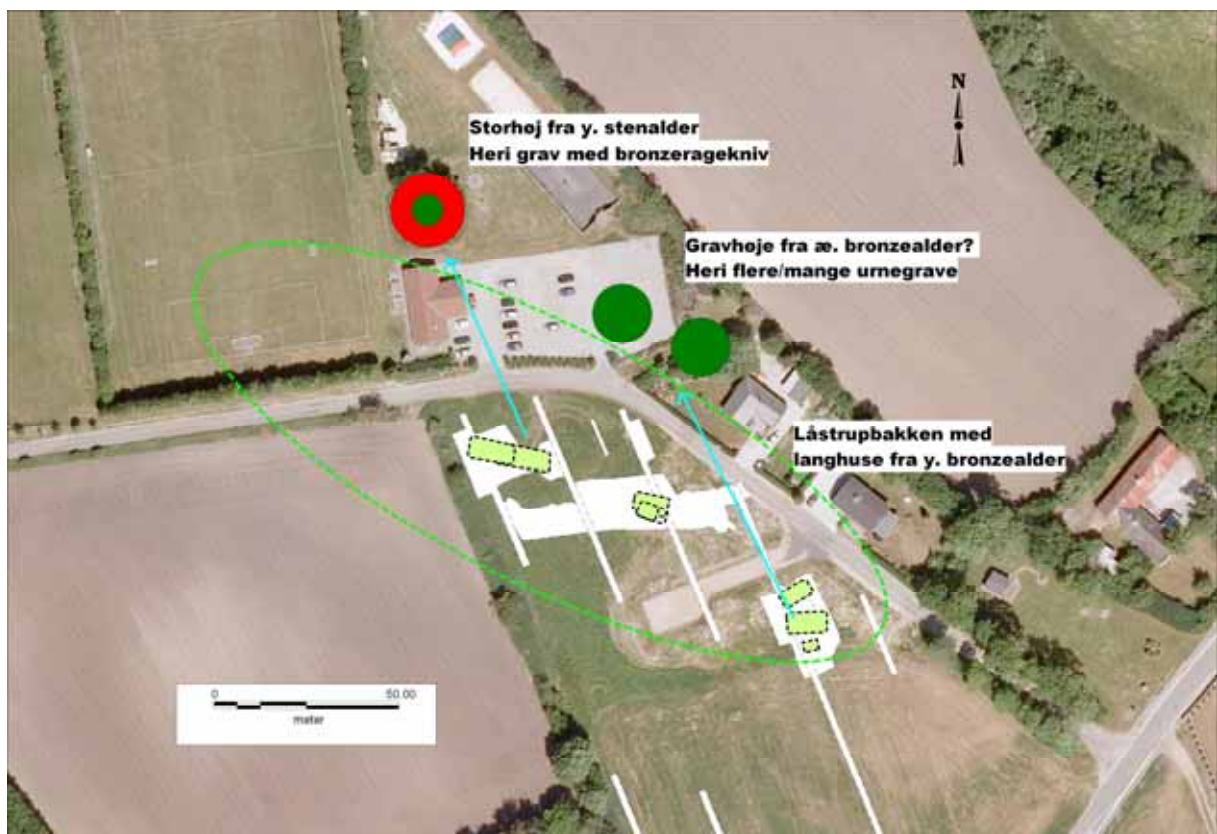
Som ved flere andre samtidige bopladser kan det diskuteres, om nogle af langhusene er samtidige. På Låstrupbakken er det vanskeligt at afgøre, dels fordi langhusene hverken er dateret gennem fund eller ved hjælp af C14, dels fordi der formodentlig har ligget flere langhuse og andre anlæg lige nord og nordøst for det undersøgte område. Man kan godt forestille sig, at der på Låstrupbakken har ligget 'dobbeltgårde', dvs. gårde med to langhuse brugt til beboelse. Således kunne i hvert fald et af husene I og II knyttes til det mindre hus III, der har samme orientering og er placeret ca. 35-40 m fra de to større langhuse. Husene I og II kan have været to faser af husherrens beboelseshuse, mens hus III (og IV?) kan have fungeret som et mindre tilknyttet hus, hvor trælle, tyende eller slægtninge har boet.

Hus V og VI har forskellig orientering og er endnu sværere at tolke. De har formodentlig ikke ligget der på samme tid og deres meget forskellige orientering kan antyde, at der også er nogen tidsmæssig afstand imellem dem. De kan ikke med rimelig sandsynlighed knyttes til andre huse i området. Det er muligt, at der kan være huse, der relaterer sig til disse huse, øst og nord for arealet, idet området her er højere liggende og derfor kan have rummet bebyggelse.

Låstrupbakken i et lokalt perspektiv

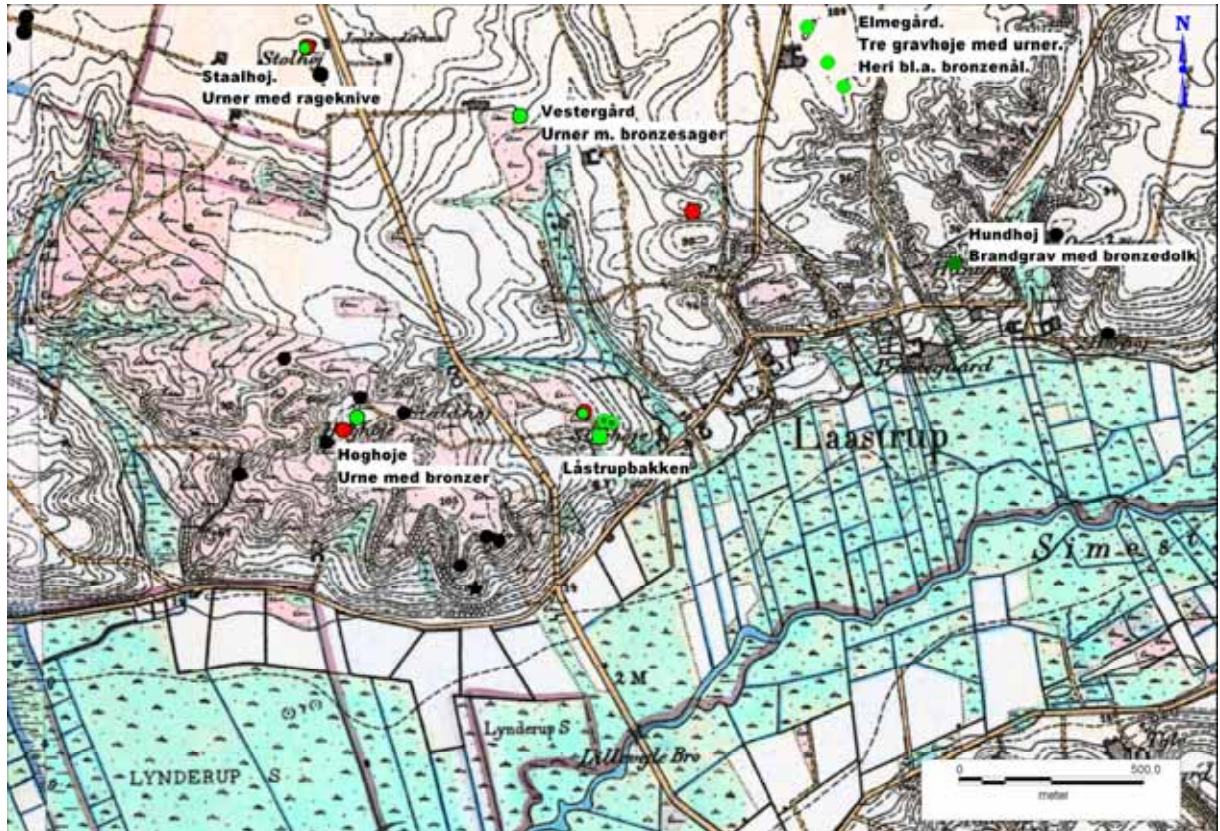
Det er den første bronzealderboplads vi har fundet ved Låstrup, og det skyldes nok, at det er et område, hvor vi kun sjældent har haft lejlighed til at foretage arkæologiske udgravninger. Det er dog ikke overraskende at finde en boplads fra yngre bronzealder i området, for der er tidligere gjort mange gravfund fra samme tid både i og nær ved Låstrup.

Lad os først se på de nærmeste omgivelser. Der ligger en fredet gravhøj ”Storhøj” ved sportspladsen. Den er ca. 20 m i diameter og over 3 m høj og oprindeligt stod der randsten hele vejen rundt om højen. Inde i højen ligger resterne af en jættestue, men ved en større gravning i 1800-tallet blev indgangen og i hvert fald dele af jættestuen ødelagt. Ved denne røvergravning blev også fundet en brandgrav med en bronzeragekniv, der desværre ikke er bevaret. Lige sydøst for Storhøj lå der tidligere to andre gravhøje, men de var allerede sløjfet i 1892. Nationalmuseet fik dengang flg. oplysninger: ”Der er opløjet og fundet mange Skaar af Lerkar samt brændte Ben paa de Steder, hvor Højene have ligget.”. Det tyder på, at der i de tre gravhøje lige nord for den udgravede boplads er foretaget nogle og måske mange begravelser i yngre bronzealder, og det er oplagt, at nogle af de begravede i disse tre høje har boet i de udgravede huse på Låstrupbakken. På baggrund af de nye bopladsfund fra Låstrupbakken kan vi derfor nu foreslå en sammenhæng mellem disse fund. I en kortere eller længere periode har man boet på Låstrupbakken på kanten af højdedraget mod nord og med udsigt ud over ådalen, hvor Simested å løber ud i Limfjorden. Man har placeret husene lige syd for mindst tre gravhøje, der tidligere var placeret på stedet, og i hvert fald gårdejerne og deres familie blev begravet i højene, efter at de var blevet brændt på bålet. Hvad man gjorde ved eventuelle døde trælle, ved vi ikke, det er i hvert fald tvivlsomt, om de også skulle være begravet i højen.

Figur 9. Låstrupbakken. Bopladsens og gravhøjenes placering i yngre bronzealder. Bopladsen kan have strakt sig op på boldbanerne.

Hvis vi udvider området lidt, så er der omkring Låstrup mange flere gravfund fra yngre bronzealder (figur 10). Lige vest for Låstrupbakken er ved Høghøje fundet en urne i siden af den fredede gravhøj Høghøje. Urnen rummede udover brændte ben en ragekniv og en pincet (figur 11), og disse fund daterer graven til første halvdel af yngre bronzealder. Længere mod nord er der ved Staalhøj (Stolhøj) fundet to rageknive (figur 12) i en eller snarere to urner. Videre er der ved gården Elmegård fundet urner i to eller tre ved siden af hinanden beliggende gravhøje. I en af urnerne er fundet en bronzesnål og i en anden urne og en bronzering (figur 13). Endelig er ved Vestergård fundet urner med bronzesager, og i Hundhøj er fundet en bronzedolk sammen med brændte ben.

Figur 10. Låstrupområdet med fortidsminder. Grøn firkant er bopladsen ved Låstrupbakken, sorte cirkler er udaterede gravhøje, røde cirkler er gravhøje med jættestuer fra y. stenalder og grønne cirkler er gravhøje med fund fra bronzealderen.

Vi tror, at disse fund for det første viser, at Låstrupområdet var tæt befolket i yngre bronzealder. Udover bopladsen på Låstrupbakken har der formodentlig også været bopladser tæt ved alle de andre gravfund ved Høghøje, Staalhøj, Vestergård, Elmegård og Hundhøj. Derfor tror vi også, at hvis vi foretog udgravninger i nærheden af disse gravfund, ville der fremkomme spor efter mange flere hustomter.

At området har været så tæt befolket, er nok ikke noget tilfælde. Placeringen ved Simested Å's udløb i Limfjorden kan have været attraktiv af to grunde. For det første har det været let at sejle til og måske lidt ind i åen. Da transport ad vandvejene formodes at have haft stor betydning på dette tidspunkt, er beliggenheden oplagt. Men også transport ad 'landeveje' er på dette tidspunkt blevet væsentlig, og her er det oplagt, at der kan have været en vej eller i det mindste et vadested over åen ved eller nær Lillevejle Bro lige syd for Låstrup. Vi tror derfor, at Låstrup har været et 'knudepunkt' for både transport af vandvejen, og af landevejen og at det er baggrunden for den tætte bebyggelse ved Låstrup.

Figur 11. Høghøje. Urne med ragekniv og pincet.

Figur 12. Staalhøj. Rageknive fra en eller to urnegrave.

Figur 13. Elmegård. Nål, urne og stykker af en bronzering.

Tak til Viborg Kommune for det gode samarbejde i forbindelse med udgravningen.

Relevant litteratur

Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid – Bronzealder 2000-500
 Bertelsen m.fl.: Bronzealderens bopladser i Viborg Amt

Diverse oplysninger:

Viborg Stiftsmuseums j. nr.:	VSM 09049
Lokalitet:	Låstrupbakken, Låstrup, Viborg Kommune
Sogn, herred og amt:	Låstrup sogn, Rinds herred, Viborg amt
Dansk Kulturhistorisk Centralregister:	130908-79
Kulturarvsstyrelsens j. nr.:	2003- 2122-1433
Bygherre:	Viborg Kommune
Areal:	Ca. 2600 m ²
Rendegravemaskine fra:	Skals Murer- og Entreprenørforretning A/S med en rendegraver med en 1,8 m bred rabatskovl
Deltagere i udgravningen:	Martin Mikkelsen (sagsansvarlig) Karen Poulsen Thomas Nielsen Kamilla Fiedler Terkildsen Sidsel Wåhlin (daglig leder)

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Museum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen er betalt af bygherren; Viborg Kommune.

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen 2009.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wählin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klíngenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - en gravplads fra ældre jernalder - en boplad- og aktivitetsspor fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen og Martin Mikkelsen 2008. Under udarbejdelse.
28. Liseborg Høje - boplad fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård – brandgrave og boplad fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst – boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej – boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen – boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller – en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 – boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup – bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave – en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup – boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup – bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord – bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 – en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest – aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord – en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej – en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest – bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen 2011.
53. Troelstrup – bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen 2011.
54. Duehøj Syd – boplads og begravelser fra bronzealderen. Martin Mikkelsen 2011.
55. Toftum – boplads fra ældre jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen
56. Hvolris Skovbakke, Hvolris Jernalderlandsby. Martin Mikkelsen
57. Låstrup Bakken – boplads fra yngre bronzealder. Bente Grundvad, Sidsel Wåhlin, Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen.

